

mesi üzerine 748'de (1347) Afrika'ya geçerek Fez'e gitti ve burada Mâlikî fakihî Şerîf et-Tilimsânî'nin öğrencisi oldu. Hal-fâviyyîn adlı Mâlikî medresesinde Ebû Abdullah el-Âbilî'den Eş'arî kelâmı ve Ebû Abdullah el-Makkarî'den hadis tahsil etti. Süfî ve fıkıh âlimi Ebû Muhammed Abdünnûr el-İmrânî'den İmam Mâlik'in *el-Muvatta'* adlı eserini okudu. Fas Sultanı Ebû İnân el-Merînî'nin ölümünden kısa bir süre sonra 1358'de Selâ'ya giderek Şâzeli meşâyihinden Ebû'l-Abbas İbn Âşir ile tanıştı. Bir süre Kuşeyrî'nin *er-Risâle'si*, *Qûtû'l-kulûb*, *İhyâ'ü 'ulûmî'd-dîn* gibi tasavvuf klasiklerini okuyup inceledikten sonra İbn Âşir'e intisap etmeye karar verdi. Sıkı bir riyâzet dönemi geçiren İbn Abbâd, mürşidi vefat edince Tanca'ya giderek Ebû Mervân Abdülmelik adlı bir süfîden istifade etmeye başladı. Meşhur eseri *Ğaysü'l-mevâhibi'l-'aliyye*'nin ilk baskısı 1285'te (1868) Bulak'ta yapılmış, eser daha sonraki yıllarda da birçok defa basılmıştır (Bulak 1287, 1299; Kahire 1297, 1304, 1306, 1313, 1358, 1988). *et-Tenbîh* adıyla da tanınan eserin ilmî neşri Abdülhalîm Mahmûd ve Mahmûd b. Şerîf tarafından gerçekleştirilmiştir (Kahire 1390/1970). Kaynaklarda İbn Abbâd'ın *el-Hikemü'l-'Atâ'iyye*'yi manzum olarak da şerhettiği kaydedilmektedir (Makkarî, III, 177). 2. *er-Resâ'ilü'l-kübrâ*. İbn Abbâd'ın müridi şeyh Yahyâ es-Serrâc'a gönderdiği, tasavvufî âdâb ve erkân konularını işleyen otuz sekiz mektuptan meydana gelmektedir (Fas 1320). 3. *er-Resâ'ilü's-suğrâ*. Yahyâ es-Serrâc ile Muhammed Edîbe'ye yazılan ve tasavvufî nasihatleri ihtiva eden on altı mektuptan meydana gelir. Paul Nwyia tarafından *Lettres de direction spirituelle. The Rasâil as Sughrâ of Ibn Abbâd* (Beyrut 1958, 1974 [ilâvelerle]) adıyla yayımlanan eser A. Schimmel'in önsözü, John Renard'ın İbn Abbâd hakkında geniş bir inceleme yazısı ve İngilizce tercümesiyle birlikte *Ibn Abbâd of Ronda. Letters on the Şûfî Path* adıyla da neşredilmiştir (New York 1986).

İbn Abbâd'ın diğer eserleri de şunlardır: *Ed'îye mürettebe 'alâ esmâ'llâhi'l-hüsnâ, Taḥkîku'l-'alâme fî aḥkâmi'l-imâme, Mecmû'atü'l-ḥuṭab, Resâ'il 'alâ Kûtî'l-kulûb, Fethu't-tuḥfe ve idâ'etü's-şurfe, Ecvibe fî mesâ'ilil-'ulûm, Kifâyetü'l-muḥtâc* (Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 358; Ebû'l-Vefâ et-Teftâzânî, VI [1958], s. 254-256).

BİBLİYOGRAFYA :
İbnü'l-Hatib, *el-İḥâta*, III, 252-256; a.mlf., *el-Ketîbetü'l-kâmine* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1983, s. 40-44; İbnü'l-Kâdî, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1393/1973, I, 315-316; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylû'l-ibtihâc*, Trablus 1408/1989, s. 472-476; Makkarî, *Nefḥu't-ṭib*, III, 175-178; Serkis, *Mu'cem*, I, 157-158; Brockelmann, *GAL*, II, 143; *Suppl.*, II, 146, 358; P. Nwyia, *Ibn Abbâd de Ronda*, Beyrut 1956; a.mlf., "Ibn Abbâd", *EP* (İng.), III, 670-671; Sarton, *Introduction*, III/2, s. 1452-1453; L. Gardet, "Quelques aperçus sur l'enseignement spirituel d'Ibn 'Abbâd de Ronda", *Actas*, Madrid 1964, s. 81-88; Ebû'l-Feyz el-Menûfî, *Cemheretü'l-evliyâ*, Kahire 1387/1967, II, 257; J. Renard, *Ibn Abbâd of Ronda, Letters on the Şûfî Path*, New York 1986, s. 1-54; *Nome-i Dânişverân-ı Nâşirî*, Kum, ts. (Dârü'l-Fikr), V, 232-240; Ebû'l-Vefâ et-Teftâzânî, "İbn 'Abbâd er-Rundî: ḥayâtühü ve mü'ellesâtüh", *Revista, Del Instituta de Estudios Islamicos en Madrid*, VI, Madrid 1958, s. 221-258; Hüseyin Lâşey, "İbn 'Abbâd", *DMBİ*, IV, 180-181.

MUSTAFA KARA

İBN ABBÂD es-SÂHİB

(bk. SÂHİB b. ABBÂD).

İBN ABBAS

(bk. ABDULLAH b. ABBAS).

İBN ABDÛN el-FİHRÎ

(ابن عبدون الفهري)

Ebû Muhammed Abdülmecîd
b. Abdillâh b. Abdûn
el-Yâbü'rî el-Kureşî el-Fihri
(ö. 529/1134)

Endülüslü vezir, kâtip ve şair.

440 (1048) yılı civarında Yâbüre'de (Evora) doğdu. On üç yaşlarında iken Ebû'l-Velîd b. Zâbit en-Nahvî el-Mâlekî'den dil ve edebiyat dersleri aldı; ayrıca Ebû Bekir Âsım b. Eyyûb, Ebû Mervân İbn Sirâc ve A'lem eş-Şentemerî'den rivayette bulundu. Genç yaşta Yâbüre Emîri Ömer b. Muzaffer b. Eftas'ın ilgisini çekti. Ömer, Eftasîler'in son hükümdarı olarak Mutevekkil lakabıyla Batalyevs'te (Badajoz) iktidara gelince İbn Abdûn da onun kâtibi oldu. Batalyevsli bir Berberî hânedanı olan Eftasîler, 488 (1095) yılında Murâbit ordusu kumandanı Sîr b. Ebû Bekir tarafından ortadan kaldırılınca Murâbitlar'ın hizmetine girdi. Daha sonra Fas'a gitti ve Murâbit Hükümdarı Yûsuf b. Tâşfin ile oğlu Ali'nin kâtibi olarak görev yaptı. Bazı kaynaklarda vezirlik yaptığının belirtilmesi ve "zü'l-vizâreteyn" lakabıyla anılması, kâtip unvanının bazı devletlerde vezir karşılığında kullanılması sebebiyle olmalıdır. İbn Abdûn ailesini ziyarete gittiği Yâbüre'de 529 (1134) yılında vefat etti. Onun 520 (1126) veya 527'de (1133) öldüğü yolunda rivayetler de vardır (Kütübî, II, 388; Zehebî, XIX, 598).

Yüksek edebî kültüre ve güçlü bir hâfızaya sahip olan İbn Abdûn'un Ebû'l-Ferrec el-İsfahânî'nin *Kitâbü'l-Eğânî*'sinin tamamını ezberlediği rivayet edilir. Nesir ve nazımdaki üstün yeteneğine rağmen resmî ve özel yazılarından birkaç örnekle, kendisini üne kavuşturan *el-Kaşîdetü'l-'Abdûniyye*'si dışında pek az şiiri günümüze kadar gelebilmiştir. Öğrencileri arasında Kâdî İyâz b. Mûsâ, Kâdî Ebû Abdullah İbn Zerkûn ve Feth b. Hâkân gibi tanınmış şahsiyetler vardır.

Eserleri. 1. *el-Kaşîdetü'l-'Abdûniyye*. İbn Abdûn'un şöhretini borçlu olduğu bu

kaside, *el-Bessâme (el-Beşşâme) bi-atvâkı'l-hamâme ve Râ'iyetü İbn 'Abdûn* adlarıyla da anılır. Yetmiş beş beyitten oluşan kaside "basît" bahrinde yazılmıştır. Ömer b. Muzaffer b. Eftas Murâbıtlar'a yenilince kendisi ve oğulları (Fadl ve Abbas) önce esir düşmüş, daha sonra da öldürülmüştür. Bunun üzerine İbn Abdûn onları ve Eftasiler'in yıkılışını konu alan tarihî kasidesini yazmıştır. Büyük İskender tarafından mağlûp edilen Pers Kralı III. Daryûs'ten itibaren gelip geçen diğer hânedanların uğradığı benzer âkıbetlere telmihlerde bulunan mersiye Arap edebiyatında onlara hak etmedikleri bir şöhret sağlamıştır (Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi*, s. 185). İbn Abdûn kasidede kader hakkındaki görüşünü açıkladıktan sonra bazı önemli tarihî şahsiyetleri sayar ve yok olan kavimlerden, yıkılan devletlerden bahseder. Şair, eski çağlardan başlayarak hayatları kötü bir şekilde sona eren hükümdarları kronolojik sırayla zikreder ve mülûkû't-tavâif dönemine iki beyitle temas ettikten sonra son yirmi yedi beyitte Eftasiler'i anlatır. Metni, İbn Dihye el-Kelbî'nin *el-Muṭṭarib* (s. 27-33) ve Abdülvâhid el-Merrâkûşî'nin *Kitâbü'l-Mu'cib* (s. 53-59) adlı eserlerinde yer alan kaside, şairin çağdaşı İbn Bedrûn (Abdûlmelik b. Abdullah el-Hadramî) tarafından *Kimâmetü'z-zehr ve feridetü'd-dehr* (*Kimâmetü'z-zehr ve şadefetü'd-dür, Şerhu'l-Bessâme bi-atvâkı'l-hamâme*) adıyla şerhedilmiştir (nşr. R. Dozy, Leiden 1849; nşr. Muhyiddin Sabrî, Kahire 1340). Bu şerhi Ahmed b. Muhammed es-Safedî el-Hâlidî *Tavḥu'l-hamâme fi't-târîḥ ve'n-neseb li-mülûki'l-'Acem ve'l-'Arab* adıyla ihtisar etmiştir (yazmaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 320). İmâdüddin İsmâil b. Ahmed b. Esir de kasideye *'İbretü üli'l-ebşâr fi mülûki'l-emşâr* adıyla hem şerh (a.g.e., a.y.; *Suppl.*, I, 480) hem de zeyil yazmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1329). Ayrıca Ebû'l-Ferrec İbnü'l-Cevzî'nin de şerhettiği kasideyi M. Hoogvleit *Prolegomena ad editionem celebratissimi Aben Abduni poematis in luctuosum Aphtasidarum interitum* adıyla (Leyde 1939), Hollandalı şarkiyatçı Reinhart Dozy de İbn Bedrûn'un şerhiyle birlikte *Commantaire historique sur le poème d'Ibn Abdoun par Ibn Badroun* başlığıyla yayımlamıştır (Leyde 1846-1848). Edmond Fagnan'ın Fransızca çevirisi, Merrâkûşî'nin *Kitâbü'l-Mu'cib*'inin tercümesi olan *Histoire des Almohades*'de (Alger 1893, s. 65-74),

Francisco Pons Boigues'in İspanyolca tercümesi de *Ensayo bio-bibliografico sobre los historiadores y geógrafos arábigo-españoles* adlı eserinde (Madrid 1898, s. 190-198) yer almaktadır. 2. *Dîvânü İbn 'Abdûn*. İbn Abdûn'un haberleri, eser ve şiirleri Ebû İshak İbrâhim tarafından derlendiği gibi (İbn Beşkûvâl, II, 567) Abdülkerîm Hamîde tarafından da *İbn 'Abdûn aḥbâruhû ve âşâruhû* adıyla doktora tezi olarak hazırlanıp yayımlanmış (Tunus 1987), Selîm Tinnîr de muhtelif eserlerde dağınık halde bulunan şiirlerini derleyerek *Dîvânü İbn 'Abdûn* adıyla neşretmiştir (Dimaşk 1998).

Kaynaklarda İbn Abdûn'un *Nuşratü Ebî 'Ubeyd 'alâ İbn Kuteybe (el-İntişâr li-Ebî 'Ubeyd 'alâ İbn Kuteybe)* adlı bir eserinden de söz edilmektedir (a.g.e., a.y.; Zehebî, XIX, 598). Ayrıca Bağdâdî, *el-Müstareb fi ta'limi remyi'l-bünduk* adlı bir eseri de İbn Abdûn'a nisbet etmektedir (*Hediyetü'l-'ârifin*, I, 619).

BİBLİYOGRAFYA :

Feth b. Hâkân el-Kaysî, *Kalâ'idü'l-'ikyân*, Kahire 1283/1866, s. 36-41; İbn Beşkûvâl, *eş-Sıla* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1410/1989, II, 566-567; Dabbî, *Buḡyetü'l-mültemis* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1401/1989, s. 720; İbn Dihye, *el-Muṭṭarib* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1954, s. 27-33, 180-183; Abdülvâhid el-Merrâkûşî, *el-Mu'cib fi Telḥîşî aḥbârî'l-Mağrib* (nşr. R. Dozy), Leyden 1881, s. 52-63, 114 vd.; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, I, 374-376; İbnü'z-Zübeyr, *Şilâtü's-Sıla* (nşr. E. Lévi-Provençal), Rabat 1938, s. 42; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 598; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, XIII, 28; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 388; III, 155; Makkarî, *Nefḥu't-ṭib*, I, 185, 442, 663, 673-674; III, 293, 454-456, 470, 609; IV, 225, 305; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1329, 1339; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 619; A. R. Nykl, *Hispano-Arabic Poetry*, Baltimore 1946, s. 175-180; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris 1950, I, 350; a.m.f., "Le traité d'Ibn 'Abdûn", *JA*, CCXXIV (1934), s. 177-301; Brockelmann, *İslâm Milletleri ve Devletleri Tarihi* (trc. Neşet Çağatay), Ankara 1964, s. 185; a.m.f., *GAL*, I, 320; *Suppl.*, I, 480; J. T. Monroe, *Hispano-Arabic Poetry*, California 1974, s. 37-38, 228-240; J. Mattock, "A Reconsideration of the 'Abdûniyya", *Actas del XII Congreso de la UEA* (Málaga 1984), Madrid 1986, s. 537-558; Abdülkerîm Hamîde, *İbn 'Abdûn aḥbâruhû ve âşâruhû*, Tunus 1987; Bustânî, *DM*, I, 592-594; M. Seligsohn, "Eftasiler", *İA*, IV, 193-194; C. C. Torrey, "İbn Abdûn", a.e., V/2, s. 693-694; [ed.], "İbn 'Abdûn", *EI* (Ing.), III, 680-681.

İNCİ KOÇAK

İBN ABDÛS el-CEŞŞİYÂRÎ

(bk. CEŞŞİYÂRÎ).

İBN ABDÛS el-KAYREVÂNÎ

(ابن عبدوس القيرواني)

Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrâhîm b. Abdûs el-Kayrevânî el-Mağribî (ö. 260/874)

Mâlikî fakihî.

202 (817-18) yılında Kayrevan'da doğdu. Aslen Arap olmayıp Kureys'in mevâlisindendir. İbn Sahnûn, Ebû Abdullah İbn Abdülhakem ve İbnü'l-Mevvâz ile birlikte aynı dönemde yaşayan Muhammed adlı meşhur dört Mâlikî âliminden biridir. Başta Sahnûn olmak üzere çeşitli âlimlerden fıkıh öğrendi. İlmî ehliyeti ve yaşayışı bakımından çok benzediği hocası Sahnûn'un kadılığı sırasında bir müddet zabıt kâtipliği de yaptı. Ehl-i Medîne'nin fıkıhını çok iyi bilen ve sika bir râvi olarak kabul edilen İbn Abdûs ile, birlikte yetiştiği İbn Sahnûn'a Muhammediyye ve Abdûsiyye adlarında birer ekol izâfe edilmektedir. Bu iki ekolün mensupları arasında özellikle itikadî yönden ciddi ihtilâflar bulunduğu anlaşılmaktadır. Mümin olup olmadığı yolundaki bir soruya, "İnşallah müminim, hâlihazırda müminim, ancak Allah ruhumu hangi hal üzere kabzeder bilemem" şeklinde cevap veren İbn Abdûs, İbn Sahnûn'un taraftarlarınca kendi imanından şüphe etmekle suçlanmış ve onun bu görüşünü paylaşanlar Şükûkiyye diye adlandırılmıştır.

Zühd ve takvâ sahibi bir âlim olan İbn Abdûs'un evindeki ders halkasında yedi yıl talebe okuttuğu ve bu süre zarfında sadece cuma namazları için dışarı çıktığı rivayet edilmektedir. Talebeleri arasında Kadi Hammâs b. Mervân el-Hemedânî el-Kayrevânî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Nasr el-Hevvârî, Ebû Muhammed Saîd b. Hake-mûn gibi âlimler vardır. 260 (874) yılında vefat eden İbn Abdûs'un ölüm tarihi olarak Şirâzî 261, Safedî 280 (893) yılını verirse de doğru değildir.

Kaynaklarda İbn Abdûs'a *el-Mecmû'a* (Mâlikî fıkıhına dair muteber bir eser olup tamamlanmamıştır), *Şerhu'l-Müdevvene (el-Müdevvenetü'l-kübrâ*'nın belli bölümlerinin şerhedildiği dört cüzlük bir eser), *Kitâbü't-Teḥâsîr* (çeşitli fıkıh konularının ilmî temellerinin açıklandığı bir eser), *Mecâlisü Mâlik* (son üç eserin *el-Mecmû'a*'nın birer bölümü olduğu da söylenmektedir), *Kitâbü'l-Vera' ve Fezâ'ilü aşâbî Mâlik* adlı eserler nisbet edilmektedir.